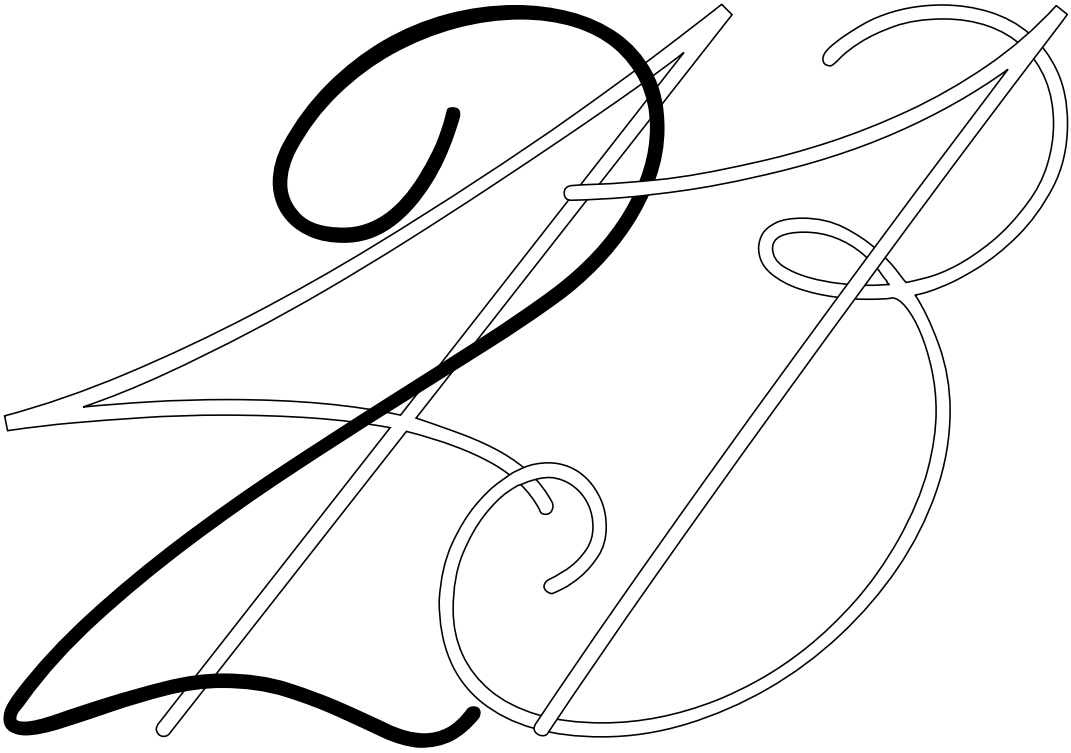

nieuwsbrief van het cuypersgenootschap, vereniging en stichting tot
behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in nederland

CUYPERS BULLETIN

JUNI 2018

JAARGANG 23

Colofon

Het Cuypersbulletin verschijnt zo mogelijk vier maal per jaar. De redactie ontvangt graag mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen over onderwerpen die het werkterrein van het genootschap in de ruimste zin van het woord betreffen. De opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijk de zienswijze van het bestuur en de redactie.

Redactie: drs. D. Mulder (voorzitter), drs. Gert Eijkelboom, dr. Gerrit Vermeer
Redactieadres: 1e Jacob van Campenstraat 14-3a, 1072BE Amsterdam
e-mail: davmulder@gmail.com

Omslagontwerp: Dirk Verweij en Medeina Musteikyte
Binnenwerk: CB
Druk: Weemen Drukwerk, Druten

Het Cuypersgenootschap, opgericht 15 januari 1984, is een vereniging en stichting tot behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland.

Bestuur:
Prof. dr. V.V. Stissi, voorzitter
L.W. Dubbelaar, secretaris
Drs. J.G.W.R. Dekkers, penningmeester
Mr. M.M.G.M. Richter, lid
Drs. D. Mulder, lid

Secretariaat: Alferbos 246, 2715 TN Zoetermeer
Tel. 06-233 98 363

e-mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl
website: www.cuypersgenootschap.nl en www.cuypersjaar.nl
Het Cuypersgenootschap is een ANBI. Giften zijn aftrekbaar van belasting.
Kamer van Koophandel Limburg: 4017672.
Bankrekening: NL26 INGB 0004 835 002 t.n.v. Cuypersgenootschap, Druten

De contributie bedraagt € 30,- per jaar.
In verband met verzendkosten betalen leden die buiten Nederland wonen € 40,-.

Inhoud

Korte berichten 3 // Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen Monumentwaardig 6 // Bloemenveiling in Bovenkarspel bedreigd 15 // Secretarieel Jaarverslag Cuypersgenootschap 2017 20 // Rectificatie 23 // Oproep tot betaling contributie 2018 24 //

Korte berichten // Norman Vervat

Cuypersgenootschap zet in op behoud Universiteitsmuseum Utrecht

Het Cuypersgenootschap verzet zich tegen de voorgenomen sloop van het Utrechtse Universiteitsmuseum aan de Lange Nieuwstraat. Het Universiteitsmuseum is in 1993-1996 gerealiseerd naar ontwerp van architect Koen van Velsen. De Universiteit wil het bouwdeel uit de jaren negentig vervangen om meer bezoekers te kunnen ontvangen.

Een voormalig laboratoriumcomplex in de binnenstad bood in de jaren negentig plaats aan het Universiteitsmuseum van Utrecht. Het grootste deel van het voormalig laboratoriumgebouw onderging een restauratie en een renovatie. Een klein deel maakte plaats voor transparante nieuwbouw, bestaande uit een opgetilde gesloten houten doos in een volume met twee gevels van glas. De nieuwbouw is duidelijk herkenbaar, vormt een hedendaagse toevoeging aan de stad en maakt vanaf de straat direct zicht mogelijk op de achterliggende Oude Hortus.

In 1997 kreeg het gebouw de Utrechtse Rietveldprijs. Het won zowel de juryprijs als de publieksprijs. De jury schreef over het gebouw: 'Een doos in een doos, even sober als eclatant en een voorbeeldige liefdevolle overgang van oud naar nieuw. Een gebouw, of constructie, zo men wil, in alle details zó uitgewogen, dat een wandeling er door heen een doorlopend genoegen is.'

Het Cuypersgenootschap heeft de gemeente Utrecht verzocht om dit unieke ontwerp bescherming te bieden als monument. Tegelijkertijd zetten we in op contact met alle betrokkenen om het behoud te bewerkstelligen. Wij hopen dat er draagvlak ontstaat voor vernieuwing van het museum met behoud van het ondertussen breed gewaardeerde ontwerp van Koen van Velsen.

Toch monumentenstatus voor Dudokflat Bilthoven

Na een jarenlange discussie tussen bewoners, erfgoedverenigingen en de gemeente De Bilt is toch besloten tot bescherming van de Julianaflat te Bilthoven als gemeentelijk monument. Daarmee lijkt de voorgenomen gedeeltelijke sloop van dit complex van de baan. De Julianaflat verrees in de jaren 1955-1958 naar ontwerp van architect W.M. Dudok. Het gebouw vertoont de kenmerken van de naoorlogse stijl van de architect. Op 30 juni 1955 kreeg J. Matser, een bouwondernemer die vaker met het bureau van Dudok samenwerkte, vergunning voor de bouw van een bankgebouw met zes woningen aan de Julianalaan. Een maand later volgde toestemming om op hetzelfde terrein 25 garageboxen te bouwen. Daaraan verbonden kwam een tweede blok met vijf verdiepingen. Dit zou een rijwielstalling, het hoofdtrappenhuis en 35 flats bevatten. Op de kop van de Soestdijkseweg was een lager blok met supermarkt voorzien. Het complex, schuin tegenover het station, moest aan het centrum van Bilthoven een voornaam aanzien geven door het zorgvuldige materiaalgebruik (gele baksteen) en de ritmische afwisseling van ramen en balkons. Het complex bleef tot op heden vrij gaaf bewaard en bezit een aanzienlijke architectonische, stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarde voor Bilthoven.

Vrees voor toekomst naoorlogse schoolgebouwen Utrecht

Enkele jaren geleden heeft de gemeente Utrecht in overleg met monumentenorganisaties als Heemschut en het Cuypersgenootschap tientallen naoorlogse objecten aangewezen tot gemeentelijk monument. Het betreft villa's, flatgebouwen, kantoren, bruggen en oorlogsmonumenten. Al eerder had de gemeente belangrijke naoorlogse kerken op de monumentenlijst geplaatst. Daarnaast leek reeds in 2013 vast te staan dat er uiteindelijk ook nog enkele naoorlogse scholen aangewezen zouden worden. Het betreft onder andere de Kohnstammschool aan de Marislaan, de voormalige Christelijke Industrie- en Huishoudschool aan de Oudenoord en een goed voorbeeld van systeembouw (MUWI-school) uit de jaren zestig. Heden zijn deze scholen nog steeds geen monument. Bij een deel van het ambtelijk apparaat bestaat de vrees dat het na bescherming niet meer mogelijk is deze scholen te vernieuwen. Aangezien een groot deel van de waardevolle naoorlogse scholen in Utrecht reeds is verdwenen, maakt het Cuypersgenootschap zich ernstig zorgen over de nog resterende. Ondertussen is er contact opgenomen met leden van de gemeenteraad en Oud-Utrecht om het probleem onder de aandacht te brengen. Wij hopen dat het nieuwe college een positief besluit gaat nemen over de bescherming.

Christus Koningkerk Heerlen krijgt nieuwe bestemming

De Christus Koningkerk in Heerlen (Vrieheide) behoort tot de iconen van de naoorlogse kerkbouw. De kerk uit 1965 is een ontwerp van architect Jan Jozef Fanchamps. Sinds 2008 zet het Cuypersgenootschap zich in voor het behoud ervan. In 2008 leek de kerk, gelegen in een krimpgebied, gesloopt te gaan worden. Door in te zetten op een gemeente-

De Christus Koningkerk in Heerlen. Foto Sergé Technau, 2012, Rijksdienst Cultureel Erfgoed.

Ertskranen aan de Vulcaanhaven te Vlaardingen. Wikimedia Commons.

lijke monumentenstatus kon een snelle sloop afgewend worden. Na enkele jaren lukte het ook om de kerk toe te voegen aan de nieuwe aanwijzingsronde voor rijksmonumenten uit de jaren 1959-1965. Samen met de Heerlense architect Mark Feron is er vanaf 2010 regelmatig met de gemeente gesproken over een nieuwe bestemming voor de kerk. In 2013 besloot de gemeente Heerlen om de kerk aan te kopen en het lokale archief te verhuizen naar de kerk. Begin 2018 kwam een definitief plan voor de herbestemming gereed. De bedoeling is om het kerkgebouw in oude staat te herstellen en in de kerk een inbouwconstructie te realiseren voor het onderbrengen van het archief.

Ertskranen te Vlaardingen

Het Cuypersgenootschap heeft de gemeente Vlaardingen verzocht om de aanwijzingsprocedure op te starten voor twee Ertskranen in de Vulcaanhaven. De twee ertskranen zijn eigendom van het overslagbedrijf Rotterdam Bulk Terminal (R.B.T.) B.V. en in de jaren vijftig van de twintigste eeuw gebouwd voor het Havenbedrijf Vlaardingen Oost, dat sinds 1919 aan de Vulcaanhaven gevestigd was. De kranen, die op een brug lijken, kunnen langs de kade bewegen naar de laadruimte. Een giek met grijper brengt de lading naar de wal. De kranen waren in de bouwtijd de grootste overslagkranen van Europa. Ze illustreren heel duidelijk de groei van de Rotterdamse haven in deze periode en het toenemende belang van de erts- en kolenoverslag. Voor Vlaardingen zijn deze kranen beeldbepalend. Als uniek voorbeeld van de schaalvergroting van de Rotterdamse haven in de jaren vijftig, een gebied van nationaal en internationaal belang, hebben ze een grote architectuur- en cultuurhistorische waarde.

De kranen zijn in 2007 door de toenmalige minister voorgedragen voor de rijksmonumentenlijst. Vanwege protesten van de eigenaar zijn de kranen uiteindelijk niet aangewezen tot rijksmonument. Nu dreigt er sloop. Direct na ontvangst van onze monumentenaanvraag heeft de gemeente Vlaardingen besloten om de kranen voorlopig te beschermen als monument om een goede belangenafweging mogelijk te maken. Daarmee erkent de gemeente het grote belang van de kranen en is een snelle sloop van de baan.

Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen monumentwaardig / Gert Eijkelboom, Gerrit Vermeer

Op verzoek van het Cuypersgenootschap startte in Haaksbergen de procedure voor de aanwijzing van de monumentale wederopbouwkerk aan de zuidelijke rand van de dorpskern. Architect van de in 1958 voltooide kerk is H.C.M. van Beers, die in zijn kerkbouw de gewelftechniek in baksteen tot een van de laatste hoogtepunten voerde.

De parochie Onze-Lieve-Vrouw-van-Lourdes in Haaksbergen ontstond op 23 januari 1958 door afsplitsing van de Sint-Pancratiusparochie aan de Markt in het oude hart van Haaksbergen. Pastoor van de Sint-Pancratius was sinds 1947 G.W.M. Wiegerink, die bekend stond vanwege zijn activiteiten in Lourdes.[1] Hij was bestuurslid van de Vereniging tot Samenstelling van Nederlandse Bedevaarten, trad op als directeur van de broederschap Heil der Zieken en was Chaplain honoraire van de Basilique de l'Immaculée-Conception de Lourdes in Frankrijk, waar zieken uit heel de wereld hoopten door tussenkomst van Maria genezing te vinden.[2] Zijn kapelaan M.A. Dijkman droeg begin mei 1956 de Heilige Requiemmis op in de parochiekerk te Lourdes bij de begrafenis van prof. M.N.J. Dirken, in leven leider van de ziekentransporten naar Lourdes vanuit Nederland, op de Nederlandse begraafplaats aldaar.[3] Kapelaan Dijkman werd de eerste pastoor van de nieuwe Lourdesparochie in Haaksbergen. De keuze van de patroonheilige van de nieuw te bouwen parochiekerk lag, gezien de achtergrond van de bouwpastoor, voor de hand.

De bouw van de kerk aan de zuidelijke rand van het dorp door aannemingsbedrijf Ribberink uit Hengelo, ving aan in 1956. Op 6 juli 1958 beleefde het kerkgebouw zijn inwijding.[4] Het betrof het op een na laatste kerkgebouw uit een reeks van architect Hendrikus Cornelis Marie van Beers B.N.A. (1890-1964), die in het jaar van de inwijding van de Lourdeskerk de leeftijd van 68 bereikte.

De architect

Van Beers' architectenarchief is niet overgeleverdend. Gegevens over zijn loopbaan zijn daarom alleen met moeite te achterhalen. Hij was de zoon van de Rotterdamse architect F.J.C.J. van Beers. Hij trouwde in 1919 met Theodora Agatha van de Loo, een dochter uit een familie van baksteenfabrikanten. Vanaf 1921 heette de fabriek van haar vader te Brummen de N.V. Steenfabriek De Schans v/h Gebroeders van de Loo. Aanvankelijk was het architectenbureau Van Beers in Rotterdam gevestigd. Binnen die stad verhuisde het bureau verschillende keren, tot het echtpaar Van Beers-Van de Loo omstreeks 1930 de ruim in het groen staande villa Duinweg 6 in Huis ter Heide (Zeist) betrok. Mogelijk stelde de familie van Van Beers hem in staat over zijn belangrijker werken te publiceren in het tijdschrift *Klei*. Op 73-jarige leeftijd kwam Van Beers vlak bij zijn villa door een verkeersongeval om het leven.

Vrijwel alle opdrachten die Van Beers ontving, waren afkomstig uit de rooms-katholieke zuil. Naast kerkgebouwen omvat zijn oeuvre volkswoningen en scholen, soms in combinatie met een zusterhuis. Later in zijn loopbaan lijkt hij zich meer te hebben toegespitst op villa's. Zijn kerkontwerpen vormen het bekendste deel van zijn oeuvre. Hierin hanteerde hij een aantal duidelijk herkenbare thema's, die hij in telkens wisselende combinaties en variaties steeds verder ontwikkelde. Over Van Beers verschenen tot nog toe nauwelijks publicaties, maar toch hebben vrijwel al zijn kerken een beschermde status.[5] Ook enkele andere gebouwen zijn aangewezen.[6]

Plaats in het oeuvre

Belangstelling voor de kerkbouw toonde Van Beers, voor zover bekend, voor het eerst in 1922 met een bespreking van de Sint-Josephkerk in Noordhoek (gemeente Moerdijk) in het tijdschrift *Het Gildeboek*.[7] Het ontwerp van deze kerk kwam van de Franse architect Dom Paul Bellot (1876-1944) in samenwerking met H.C. van de Leur. Bellot ontwierp in de jaren twintig in Nederland meerdere kerken in baksteen, die zich kenmerken door een traditionalistische opzet met veel strak metselwerk in onafgebroken vlakken met expressionistische onderdelen en details. In de kerkbouw bleef Van Beers eveneens trouw aan eeuwenoude kerktypes en traditionele vormen, die hij door abstrahering en vereenvoudiging een eigentijds karakter verleende. Hierdoor staat hij te boek als een volger van de Delftse School van de katholieke hoogleraar van de Technische Hogeschool Marinus Jan Granpré Molière. Van Beers had zijn opleiding in Delft echter al voltooid, voordat Granpré Molière daar in 1924 als hoogleraar aantrad.

In zijn nieuw gebouwde kerken borduurde Van Beers voort op een thema, dat hij mogelijk ontleende aan de kerk van Bellot in Noordhoek. Deze kerk beschikt in de middenbeuk over hoog opgaande parabolische gordelbogen, die betrekkelijk op geringe hoogte een aanvang nemen.[8] In zijn kerken ging Van Beers in de middenbeuk uit van eveneens hoog opgaande gordelbogen, maar dan met een spitse vorm. Wel hadden zijn gordelbogen ook steeds een laag aanvangspunt. Bij Paul Bellot boden de ruimtes tussen de gordelbogen vrij zicht op de onderzijde van het zadeldak. Van Beers daarentegen plaatste in zijn kerken tussen de gordelbogen vrijwel altijd gemetselde kruisgewelven die

Afb. 1. De Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdes vanaf het voorplein met rechts de pastorie. Foto auteurs.

meebuigen met de gordelbogen. Hierdoor lijkt de middenbeuk doorgaans grotendeels uit gemetseld gewelf te bestaan. In al zijn pseudo-basilicale kerken paste hij, overeenkomstig het christo-centrische ideaal van die tijd, tamelijk smalle zijbeuken toe.

Zijn eerste complete kerk, de Sint-Anna in Amstelveen, bouwde Van Beers in 1927-1928 samen met de Rotterdamse architect Hendriks, met wie hij vaker samenwerkte.[9] Door de hoge gewelven van de middenbeuk ontstond een pseudo-basilicaal schip. Van het eenbeukige, versmalde koor gaan de wanden wat hoger op, waardoor ruimte ontstond voor een lichtbeuk. In Haaksbergen paste hij dezelfde oplossing toe.

In 1928-1929 kwam de Sint-Josephkerk te Arnhem tot stand, met een pastorie, een zusterklooster, een bewaarschool en een kapel.[10] Van Beers kreeg deze belangrijke opdracht van bouwpastoor Henri van de Loo (1885-1947), een zoon van een steenfabrikant uit Doornenburg, een familielid van Van Beers' vrouw. Aan het kerkgebouw wijdde hij twee artikelen in het tijdschrift *Klei*.[11] Hoewel de bouw van de toren niet doorging, is de Sint-Josephkerk de grootste en meest monumentale kerk die hij realiseerde.

In de Onze-Lieve-Vrouwe-Onbevlekt-Ontvangen in Heteren uit 1930 paste Van Beers opnieuw graatgewelven tussen gordelbogen toe.[12] De in 1931 voltooide Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopneming in Hattemerbroek bezit geen gewelven. De hoog opgaande gordelbogen ondersteunen hier het zadeldak, dat aan de binnenzijden een gedecoreerde beplating vertoont.[13]

De consecratie van de Heilige-Geestkerk in Heerenveen vond plaats op 15 mei 1933.[14] De zware gordelbogen maakten in dit gewelf plaats voor ribben met daartussen weer graatgewelven, die zo een doorlopend tongewelf vormen. De kerk heeft een toren.

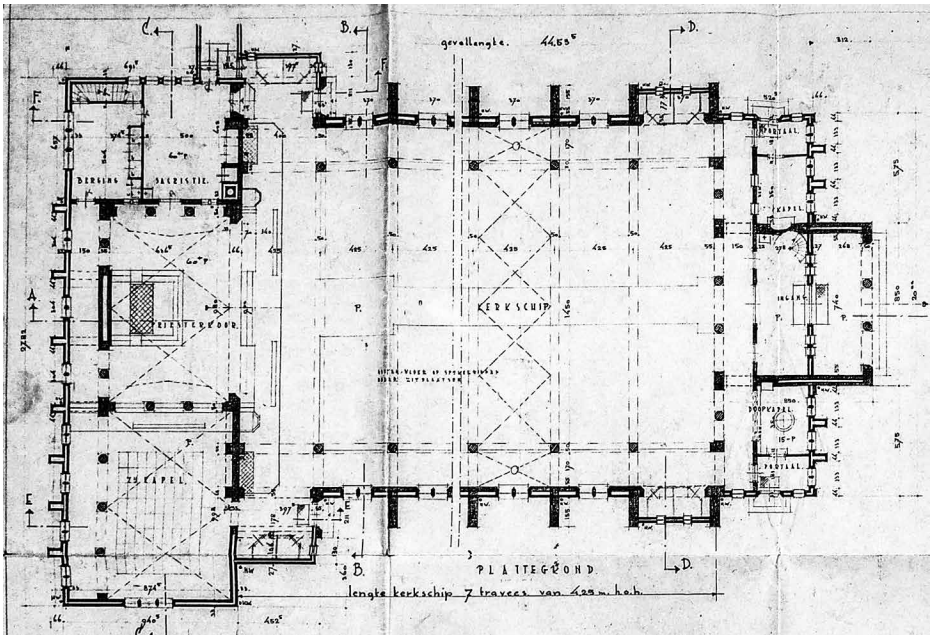

Afb. 2. De plattegrond bij het bestek. Archief Historische Kring Haaksbergen..

Bij de in 1936 voltooide Sint-Willibrorduskerk in Achter-Drempt vormen de kruisvormige graatgewelven zonder gordelbogen opnieuw een doorlopend tongewelf.[15] Het koor, dat smaller is dan de middenbeuk van het schip, gaat hoger op, zodat de zijwanden ruimte bieden aan een lichtbeuk, precies zoals eerder door hem toegepast in Amstelveen.

De op 13 september 1937 gewijde Sint-Dominicus te Leeuwarden ontwierp Van Beers samen met architect A. Witteveen uit Leeuwarden.[16] In deze kerk kregen de gordelbogen de vorm van brede, platte banden, die maar net buiten de graatgewelven steken. Deze variant vond later ook toepassing in Haaksbergen. De vierkante westtoren gaat in een keer op tot aan de platte bovenkant, waarop een in baksteen uitgevoerde achtkant met galmgaten staat, bekroond met een spits, een opzet die later terugkeerde in Haaksbergen.

Na de Tweede Wereldoorlog bouwde Van Beers nog drie kerken, waarin hij zijn vooroorlogse thema's weer oppakte. In 1953 kwam in Soesterberg de Carolus-Borromeus gereed. Hier paste Van Beers weer hetzelfde type gewelven toe, maar als eerder met brede gordelbogen die de kerk onderverdelen in duidelijk te onderscheiden gewelfvakken. Het smallere koor heeft, net als in Amstelveen, hoger opgaande zijgevels met bovenin vensters. Na de kerk in Haaksbergen bouwde Van Beers in 1960 als laatste in de reeks de Onbevlekt-Hart-van-Mariakerk in Fleringen, opnieuw overeenkomstig de eerder door hem ingeslagen weg met een pseudo-basilicale opzet en een toren. Van zijn drie naoorlogse kerken geniet ondertussen die van Soesterberg bescherming als gemeentelijk monument.

Situering

De Lourdeskerk verrees aan de zuidelijke rand van de dorpskom van Haaksbergen en nog altijd vormt deze de uiterste rand van de bebouwing. Vanuit het open, met boerderijen gestoffeerde landschap fungeert de kerk daardoor nog altijd als blikvanger. Het gebouw staat met de westtoren aan een halfrond plein en markeert een van de toegangsroutes van het dorp. In deze positie staat de kerk niet georiënteerd, maar met het koor gericht naar het zuidoosten. De kerk staat ook schuin op de elkaar kruisende straten. De rechthoekige pastorie en de overdekte gang die de pastorie verbindt met de kerk, staan daarentegen in het gelid van de overige bebouwing aan de dorpsrand. Tezamen vormen de pastorie, een rechthoekig volume, verbindingsgang en de kerk een schilderachtig ensemble.

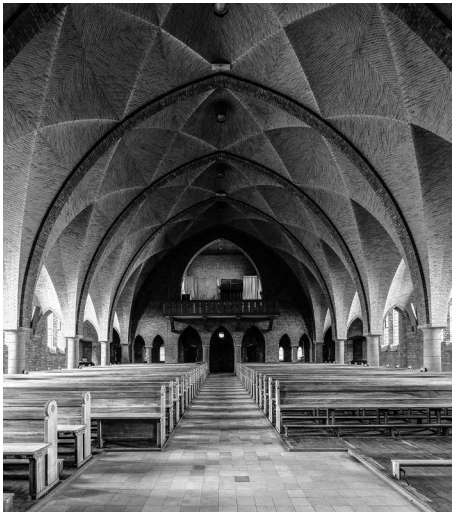

Afb. 3. Het schip gezien naar de toren. Foto auteurs.

Groepering van de bouwdelen

De kerk bestaat achtereenvolgens uit een vierkante toren, een pseudo-basilicaal schip van zeven traveeën, een smaller en iets lager koor, en een veel lager dwarspand met nevenruimten dat het koor gedeeltelijk doorsnijdt. De toren bestaat uit een ongeleed vierkant volume dat net boven het schip uitsteekt, met daarop een open achtkant onder een laag dak. Daarmee vertoont de toren gelijkenis met die van de Sint-Dominicus in Leeuwarden. Op de

begane grond van de toren bevindt zich een inpandig portaal achter een open arcade in het vlak van de toren. De entree in de achterste helft van de toren grenst, evenals de ruimten in de aanbouwen met lessenaarsdaken aan weerszijden van de toren, aan een lange, inwendige gang, dwars op de lenterichting van de kerk. De gang staat via grotere en kleinere spitsboogopeningen in open verbinding met het middenschip. In de zuidelijke aanbouw bevond zich een kapel en in de noordelijke de doopkapel.

Op de verdieping van de toren bevindt zich het ruime en hoge zangerskoor, geopend naar de kerk, waarin later het ondertussen al weer verwijderde orgel kwam. De tribune ontvangt daglicht door hoge drielichtvensters in de zijgevels van de toren.

Bij de overgang van de brede middenbeuk naar de smalle zijbeuken van het schip maakt het dakvlak een kleine knik, doordat de daken boven de zijbeuken iets vlakker liggen. Onder het steile gedeelte van het dak bevindt zich de monumentale, met een hoog opgaand gewelf overspannen kerkzaal. De met graatgewelven overspannen, betrekkelijk smalle zijbeuken doen zich voor als lange gangen langs de kerkzaal.

De aanzetten van de gewelven van het koor zitten aanzienlijk hoger dan die in de middenbeuk van het schip, waardoor het smallere koor hogere zijmuren heeft. Anders dan in het schip, waar het daglicht van opzij laag binnenvalt, treedt het daglicht in het koor binnen uit hooggeplaatste vensters, zoals Beers eerder ook al toepaste in Amstelveen en Achter-Drempt.

In een (dwars)pand dat het koor lijkt te doorsnijden en dat aan weerszijden met ongelijke armen buiten de kerk steekt, bracht Van Beers nevenruimten onder. Een gang langs de achtermuur van het koor rijgt deze ruimten aaneen, net als de tegenovergelegen gang aan de torenzijde dat doet. Via twee spitsboogopeningen aan weerszijden van het vooruitspringende deel van de rechte koorsluiting staat de gang in open verbinding met het koor. De beide zijmuren van het koor hebben aan de onderzijde eveneens een spitsboogarcade met drie openingen. Achter die aan de noordoostzijde (links vanuit het schip gezien) staat sinds 1996 een muur. Deze kwam daar om daarachter de multifunctionele Lourdeszaal tot stand te brengen, die in de plaats kwam van de zijkapel, die in open verbinding met het koor en de genoemde gang stond. In de Lourdeszaal bevindt zich nog de spitsboogarcade van de vroegere gang, die helemaal doorliep tot aan het uiteinde van het (dwars)pand. Achter de bogen aan de andere kant van het koor bevindt zich onder meer de sacristie, die oorspronkelijk in open verbinding met het koor stond. De gangen in de kerk die langs de nevenruimten lopen, zowel die aan de kant van de toren als die aan de kant van het koor, vormen door de open arcades een bijzonder gegeven in de architectuur van het gebouw.

Baksteen

Het muurwerk aan de buitenzijde bestaat uit een gele baksteen met rode vlammen in kettingverband. Dit in afwijking van het bestek, dat Vlaams verband voorschreef. In de plint onderin de muur vond een harder doorgebakken, donkerder baksteen toepassing. Van Beers schuwde niet uitgestrekte muurvlakken van baksteen zonder enige horizontale of verticale geleding op te trekken. De zuilen onder de arcaden, zowel die onderin de toren aan de buitenzijde, als die onder de arcaden binnen, bestaan uit tufsteen, een materiaal dat toepassing vond in de middeleeuwse architectuur, in het bijzonder in het romaans. Bij de mogelijkheden de baksteen aan de buitenkant decoratief toe te passen, beperkte Van Beers zich vooral tot het lijstwerk en daaronder gelegen friezen bovenin de gevels. Bovenin de vierkante toren bevindt zich onder meer een rondboogfries. Verder paste hij veel muizen-

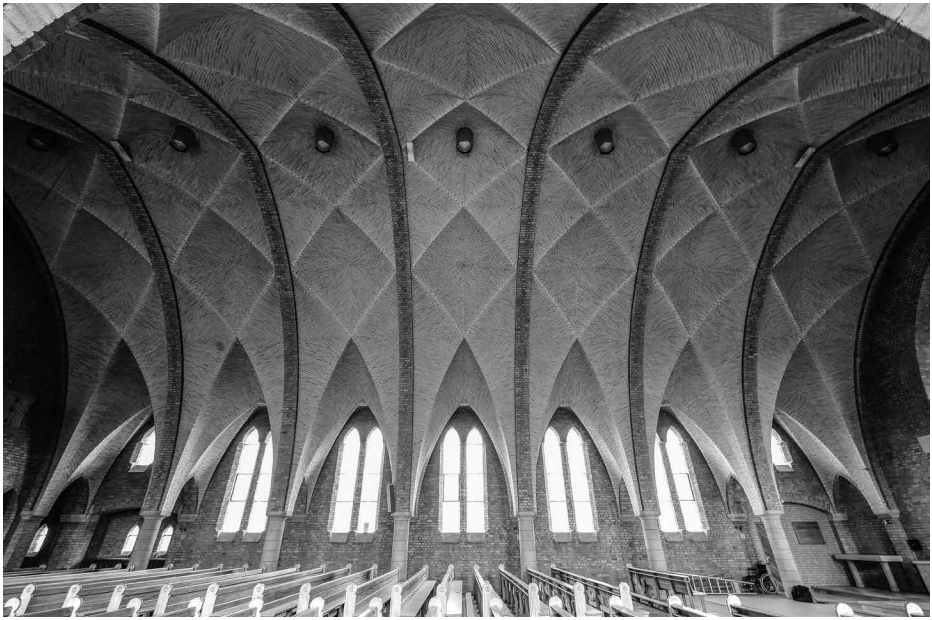

Afb. 4. Het gewelf en daaronder de scheibogen naar de smalle zijbeuk. Foto auteurs.

tanden toe. De pastorie kreeg bovenin een bijzonder fries met overhoeks geplaatste vierkanten. Bovenin de achtergevel van het koor trekt een gemetselde cirkel de aandacht met daarin een driehoek. Op de voorzijde van de toren staat de figuur van Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdes, eigentijds-abstract uitgebeeld in lijnen van metaal.

In het interieur overheerst schoon metselwerk, waarbij de tussen de gordelbogen gemetselde kruisgewelven met hun strakke graten direct alle aandacht trekken. Een graat is de scherpe kant ('vouw') op de grens van naast elkaar liggende gewelfvlakken. Bij een graatgewelf grenzen de vlakken van het gewelf aan elkaar met scherpe kanten in plaats van uitstekende ribben. In Haaksbergen onderscheiden de gewelven zich door hun complexe opzet met bijzonder regelmatig uitgevoerde metselwerk. Overal lopen de graten strak en waar de strekken in de gewelfvakken uit verschillende richtingen bij elkaar komen, vertanden deze in een vrijwel exacte regelmaat. Waar nodig zijn in de gewelven ronde openingen gemetseld voor de armaturen van de elektrische verlichting. Binnen heeft de baksteen overal dezelfde kleur als aan de buitenzijde, behalve van het koor, waarvan zowel het muurwerk als de gewelven zijn opgetrokken uit gele baksteen. Volgens het bestek had het gehele interieur uitgevoerd moeten worden in gele baksteen. De afwijkende kleur van de wanden en belichting door de gekleurde ramen accenturen het koor als bijzondere ruimte.

Historiserende aspecten

Traditionele vormen vormden het uitgangspunt voor Van Beers' kerkontwerpen. De Lourdeskerk verwijst met het pseudo-basilicale schip met toren naar de middeleeuwen. De zware steunberen tegen de zijgevels grijpen terug op de gotiek. Kleinere steunberen staan er tegen de aanbouwen aan weerszijden van de toren en tegen de achtergevel van

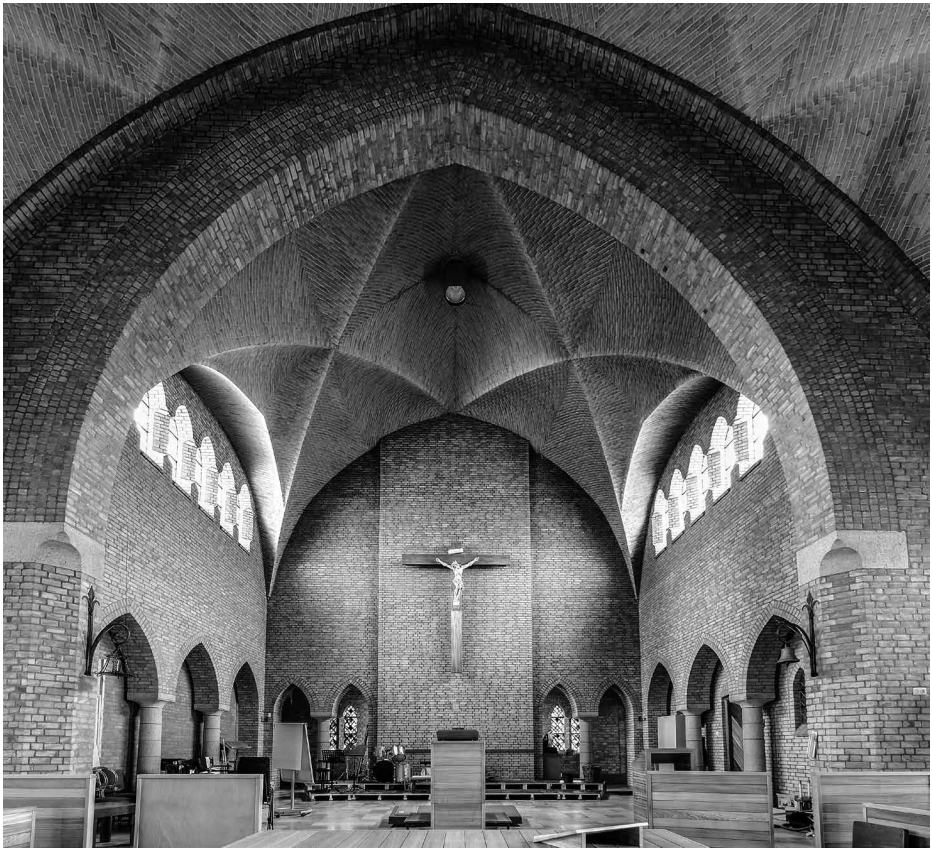

Afb. 5. Het koor vanuit het schip. Foto auteurs.

het dwarspand dat het koor doorsnijdt. Het rondboogfries bovenin het vierkante blok van de toren lijkt eerder terug te grijpen op de eclectische architectuur van de negentiende eeuw, dan het romaans. Het overige lijstwerk betreft tamelijk tijdloze muizentanden. Deze stoere soberheid sloot aan bij de eigentijdse, meer modernistisch georiënteerde architectuur. Verder vonden overal gekoppelde spitsboogvensters toepassing, maar zonder de in de gotiek gebruikelijke profielen, zodat het gaat om een geabstraheerde navolging. De gekoppelde spitsboogvensters met daarin glas-en-loodramen maken de traditie overal voelbaar. De zowel buiten als binnen toegepaste zuilen van tufsteen zijn evenzeer sterk vereenvoudigd ten opzichte van historische voorbeelden, maar lijken nog het meest op die uit de vroege gotiek.

De gordelbogen van vloer tot kruin met de kruisgewelven daartussen, vormen in het schip een overweldigend en monumentaal geheel. De kruisgewelven vonden toepassing op een manier die in de middeleeuwen niet voorkwam. Het gewelf in de middenbeuk vormt een geheel met de graatgewelven boven de zijbeuken. De oude kunst van de gewelfbouw in baksteen kreeg zo een geheel eigen, door Van Beers ontwikkelde variant. De brede gordelbogen steken nauwelijks buiten

het gewelf, een variant die hij eerder al toepaste in Leeuwarden.

Op de daken van de kerk liggen 'antiek genuanceerde' romaanse dakpannen zoals gebruikelijk in het zuiden van Europa. Daarmee onderscheidde de kerk zich van de pastorie, waarop gewone golfpannen liggen.

Liturgische aspecten

Een bijzonder krachtige vorm betreft de verticale voorsprong in de achterwand van het koor, waartegen een kruisbeeld van Christus hangt. Daarmee gaf Van Beers de middenas van de kerk een krachtig accent en bood hij een monumentale achtergrond voor het hoofdaltaar op het podium in het priesterkoor, waarvan de treden zijn bekleed met Comblanchien marmer. Van dezelfde steen zijn ook de veertien consecratiekruizen en de zes aanwezige wijwaterbekkens. Op de vloer van het priesterkoor liggen geschuurde Solnhofener tegels. Het houten altaar stond oorspronkelijk vlak voor de verticale voorsprong, achterin het koor. Na het Tweede Vaticaanse Concilie in 1962-1965 is het hoofdaltaar richting schip verplaatst. Tegen de achterwand van het schip staan aan weerszijden van het koor, eveneens op een podium, de zijaltaren tegen een wand en iets verder naar buiten nog een voetstuk voor een heiligenbeeld.

De kerk bood plaats aan vier biechtstoelen. In de eerste travee van het schip achter de toren bevinden zich nog aan weerszijden ondiepe, lage uitbouwen voor een biechtstoel. De lage uitbouwen in de travee het dichtst bij het koor zijn een stuk dieper en bevatten eveneens een biechtstoel. Alleen de houten biechtstoel aan de zuidzijde, nabij de opgang naar de sacristie, bleef behouden. In de sacristie bevindt zich nog het oorspronkelijke meubilair.

Conclusie

De Lourdeskerk, gelegen aan de rand van het dorp, aan een van de routes naar het centrum,

Afb. 6. De rechter zijbeuk gezien in de richting van het koor. Foto auteurs.

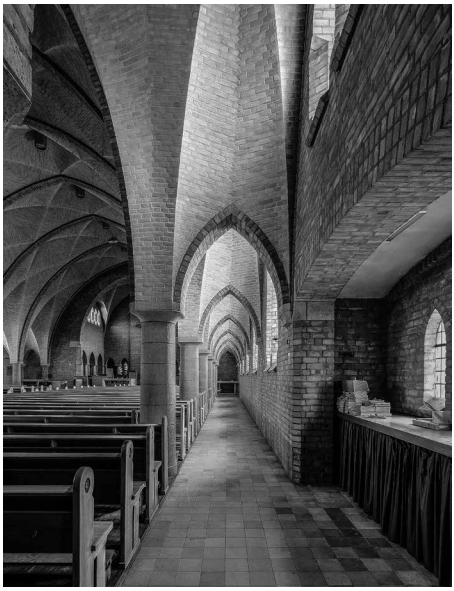

Afb. 7. De gang tussen toren en schip. Foto auteurs.

is van een bijzondere betekenis als verbinding tussen het dorp en het omringende, nog vrijwel ongerepte platteland. De zeer eigen toepassing van traditionele vormen en de spectaculaire gewelftechniek verlenen de kerk een uitzonderlijke monumentaliteit. Meer dan in zijn eerdere kerken paste de architect de gang met open arcade toe om ruimten op elkaar te betrekken en met elkaar te verbinden. Het kerkgebouw demonstreert zowel het voortleven van de traditionele vormen na de oorlog en tegelijkertijd het aansluiten bij de ontwikkelingen van de eigen tijd door de abstrahering, en originaliteit door de bijzondere toepassingen van eeuwenoude vormen. Daarbij vertoont het gebouw een hoogwaardige detaillering. Mede ook vanwege het schilderachtige geheel van pastorie, verbindingsgang en kerkgebouw met toren vormt de gaaf bewaarde Lourdeskerk voor de regio een belangwekkend voorbeeld van naoorlogse kerkelijke bouwkunst. Bescherming als gemeentelijk monument is daarom zonder meer gerechtvaardigd.

Noten

1 *De Volkskrant*, 10-07-1947.
2 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 10-04-1957.
3 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 04-05-1956.
4 Historische Kring Haaksbergen, Inventaris van stukken afkomstig van de parochie Onze Lieve Vrouw van Lourdes te Haaksbergen, 2005, C, Diversen, 7, Bouwarchief van de kerk. Bestek, bestektekeningen, weekrapporten, calculaties, correspondentie etc. Deze stukken komen uit het archief van aannemersbedrijf Ribberink te Hengelo (O), de bouwer van de kerk. 1 map.
5 Gerrit Vermeer & Gert Eijkelboom (2018). *Redengevende beschrijving Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen***,** Cuypersgenootschap: Amsterdam 2018.
6 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad***,** 12-01-1929; gemeentelijk monument 0362/10031 van de gemeente Amstelveen.
7 Beers, Han van & Beers, H.C.M. van, 'Sint Josephkerkje te Noordhoek', *Het Gildeboek: tijdschrift voor kerkelijke kunst en oudheidkunde***:** nieuwe reeks 4 (1922-1923), nr. 4, 142-145.
8 Sint-Josephkerk, Bisschop Hopmanstraat 3, Noordhoek (gemeente Moerdijk), gebouwd in 1921, rijksmonument nummer 521700.
9 H. Anna, Amsterdamseweg 22, 1181BT Amstelveen, Gemeentelijk monument 0362/10122.
10 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad***,** 22-03-1924 [aanbesteding]; Sint-Joseph, Rosendaalseweg 700 en Kloosterstraat 3, 6824RA Arnhem. Gemeentelijk monument 0202/WN1438.
11 Beers, H.C.M. van, 'De St. Jozefkerk te Arnhem', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 25 (1933), nr. 16, 161-170; Beers, H.C.M. van, 'De St. Jozefkerk te Arnhem', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 25 (1933), nr. 17, 173-178.
12 Maria Onbevlekt Ontvangen, Kerkplein 2, Heteren. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk te Heteren', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 23 (1931), nr. 16, 189-196. Gemeentelijk monument.
13 Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopneming, Zuiderzeestraatweg 7, Hattemerbroek. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk en pastorie te Hattumerbroek', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 23 (1931), nr. 18, 211-218.
14 Heilige Geestkerk, Crackstraat 13, Heerenveen. *Nieuwsblad van Friesland*, 12-5-1933 [bespreking] Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk met pastorie te Heerenveen', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 27 (1935), nr. 12, 95-101. Rijksmonument nummer 510454.
15 Sint-Willibrordus, Zomerweg 19, Achter-Drempt. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk te Dremp', *Bouwkundig Weekblad Architectura* 62 (1941), nr. 38, 316-317. Gemeentelijk monument 1876/wikinr63.
16 Sint-Dominicus, Harlingerstraat 26, Leeuwarden. *Leeuwarder Nieuwsblad***,** 27 september 1935 [bespreking]. Beers, H.C.M. van, 'St. Dominicuskerk te Leeuwarden', *Bouwkundig Weekblad Architectura* 62 (1941), nr. 38, 313. Rijksmonument nummer 519834.

De bloemenveiling in Bovenkarspel bedreigd /

Gerrit Vermeer, Klaas koeman

De historische vereniging Oud Stede Broec maakt zich sterk voor het behoud van tenminste de voorgevels van een aantal reusachtige veilinghallen voor bloembollen, nu de eigenaar CNB tot sloop wil overgaan. Daarbij klopten de actievoerders ook aan bij het Cuypersgenootschap, die zorg droeg voor een waardestelling, van advies diende en de lokale politiek aansprak op het behoud. De beeldbepalende gevels hebben grote historische betekenis, als weerspiegeling van de opkomst van de agro-industrie in West-Friesland.

Bloembollenveilingen

Eind negentiende eeuw begon in West-Friesland de teelt van bloembollen. Aanvankelijk teelden de tuinders hier op contract voor afnemers uit de Bollenstreek (de omgeving van Haarlem, Bloemendaal en Lisse), al gauw ook voor zichzelf.[1] Begin twintigste eeuw vonden hier de eerste veilingen van bloembollen plaats. Zo trok mei 1905 een veiling in Bovenkarspel veel belangstellenden, wat hoge prijzen opleverde.[2] De afdeling Bovenkarspel van de Bloemenveiling besloot het jaar daarop weer een veiling te organiseren. Die trok naar schatting tussen de 500 en 600 belangstellenden.[3] De eerste veilingen organiseerden de telers op het land in de open lucht. Dit waren de zogenoemde groene veilingen. De kopers haalden hun bollen zelf van het land. In 1916 gingen de telers van de afdeling Bovenkarspel van de Vereeniging voor Bloembollencultuur over tot de zogeheten droge veilingen, waar reeds geoogste bollen van de hand gingen. Het resultaat viel tegen, vermoedelijk mede als gevolg van de oorlog, maar in 1918 volgden nieuwe droge veilingen in Bovenkarspel. Alleen al op de tweede

Afb. 1. De bollenveiling omstreeks 1950 met nog de ingangen voor schuiten. De grootste hal stamt uit 1930. Rechts daarvan de twee hallen uit 1928 met daartussen de overdekte doorgang voor schuiten. Achter café Het Roode Hert de kolfbaan, waarin de veiling ooit begon. Foto KLM, Schiphol.

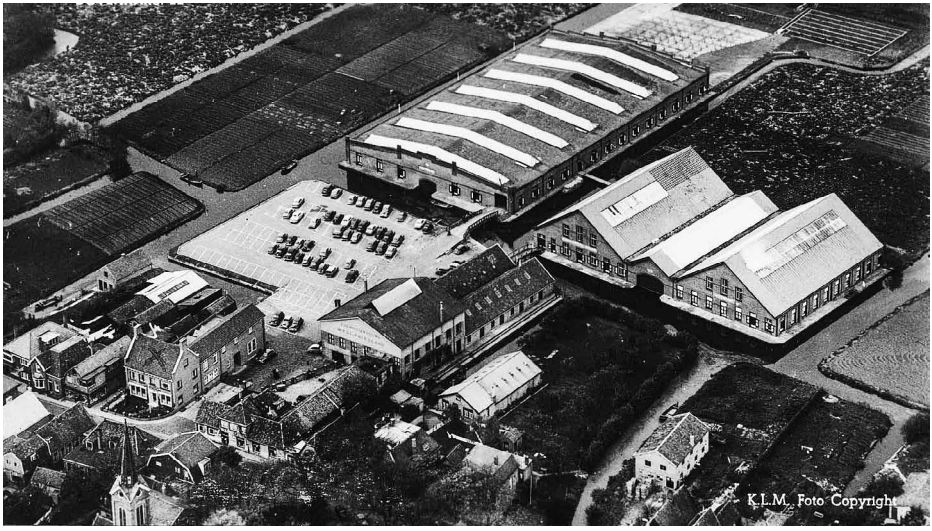

veiling in 1918 gingen 1,5 miljoen bollen van de hand en werden er hooguit 35.000 stuks opgehouden.[4] De veiling wekte indruk door de 'vlugheid', waardoor de 'reusachtige verkoop tot ieders genoegen op tijd was afgeloopen'.[5] De derde veiling met opnieuw een groot kwantum op 20 augustus stond al weer op stapel.[6] Deze geslaagde veilingen leidden in 1919 tot de oprichting van de Vereniging Bloembollenveiling West-Friesland, door de bollenbouwers uit Andijk, Bovenkarspel en Enkhuizen.[7] Datzelfde jaar hielden ze meteen vijf veilingen.[8] In totaal gingen dat eerste jaar 3.632.845 miljoen leverbare bloembollen en 13.328 kg mudgoed (een mud is 111,5 liter) van de hand. Dit bracht 184.930,08 gulden op, waarvan 174.393,22 gulden voor de telers. Het batig saldo van de vereniging bedroeg 626,86 gulden. In het bestuur zat een lid uit zowel Andijk, Bovenkarspel als Enkhuizen.[9] In het jaar erop werden alleen al op de derde veiling 1,2 miljoen bollen verhandeld.[10]

De eerste droge veilingen vonden plaats in Het Roode Hert (Hoofdstraat 235, Bovenkarspel), een nog bestaande horecagelegenheid, die beschikte over een kolfbaan. Deze baan diende behalve voor het kolfspel tevens voor verkopingen, concerten, vergaderingen en feesten.[11] In West-Friesland bezat vrijwel elk dorp of stad een of meerdere kolfbanen. In veel gevallen speelden deze een belangrijke rol in het sociale en maatschappelijke leven. Vanaf de jaren zeventig van de negentiende eeuw vonden er in Het Roode Hert al verkopingen plaats.[12] In 1908 kreeg de zaal gasverlichting, wat leidde tot een bericht in de krant: 'de kolfbaan-concertzaal wordt prachtig verlicht met twaalf branders, terwijl ook voor eenige gascomforen ruimschoots aanvoer is.'[13] De kolfbaan bleek als veilinghal voor bloembollen al gauw veel te klein voor de schare belangstellenden en ook de enorme hoeveelheid manden met bloembollen, die deels nog werden aangevoerd met schuiten. In 1923 verrees er daarom achter de kolfbaan een loods, waarachter in 1925 nog eens een tweebeukige aanbouw werd toegevoegd. De veilingvereniging kocht de hiervoor benodigde grond van de weduwe Schouten, de eigenaar en uitbaatster van Het Roode Hert.[14] Zij bepaalde dat haar kolfbaan als ingang van de veilingen zou dienen, dat alle betalingen in haar café zouden plaatsvinden en dat de veilingvereniging geen eigen kantine of restaurant zou beginnen. De eerste veilinggebouwen zijn na de jaren zestig van de twintigste eeuw, na de bouw van veel ruimere accomodaties, verdwenen. Aan de onstuimige groei van het bloembollenbedrijf in West-Friesland kwam voorlopig nog geen einde. Zo gingen er op de vijfde veiling in 1925 al 7 miljoen bloembollen van de hand, waarvan 1,5 miljoen van de soort Wit Copland, destijds populair.[15]

In 1928 verrezen er twee grote hallen aan weerszijden van een lagere en smallere overkapping boven een vaart, waar de schuiten naar binnen konden om ye laden en te lossen. In dat jaar ging er 2.742.022 gulden aan bloembollen om, terwijl de omzet in 1927 bijna anderhalf miljoen gulden had bedragen. Op eerste veiling in 1929 voerden de telers in totaal al acht miljoen bollen aan.[16] In dit topjaar ging er in totaal voor 4.440.000 gulden aan bollen van de hand.[17] In 1930 verrees er naast de tweelinghal uit 1928 nog een veel grotere van 4.000 vierkante meter. Door de brede en tamelijk lage doorgang in het midden van de voorgevel konden destijds schuiten naar binnen varen. Alleen al op twee veilingen in augustus 1931 betrof het aanbod 22 miljoen stuks tulpenbollen.[18] Op de veiling van 11 november dat jaar vonden hier 9 miljoen stuks gladiolen aftrek.[19] In 1933 stagneerde de handel door de crisis en de maatregelen ter sanering van de bloementeelt die de overheid doorvoerde op verzoek van het centrale bloembollencomité.[20] De bloembollenhandel in Bovenkarspel hield stand, ondanks importbeperkingen van bijvoorbeeld Denemarken, dat de eigen markt beschermde.

Tijdens de bezetting in 1940 ging de handel al meteen een stuk minder, al bleef de aanvoer in eerste instantie nog op vooroorlogs peil. Op de negende grote veiling dat jaar in september bedroeg de aanvoer 3.000 manden met in totaal ongeveer 3,5 miljoen bloembollen. Net als op de eerdere veiling werd het grootste gedeelte van de aanvoer 'opgehouden', om later opnieuw geveild te worden Eerder opgehouden partijen draaiden door.[21] Op de jaarvergadering van de Bloembollenveilingsvereeniging West-Friesland in juni 1942 in café Het Roode Hert bespraken de leden de problemen met het nieuwe systeem van vaste prijzen, waarbij de veiling de koper moest aanwijzen.[22] Om de telers te steunen, was een garantiefonds van kracht. Leden die de manden van de veiling gebruikten voor andere doeleinden dan de aan- en afvoer van bollen konden voortaan op strenge maatregelen rekenen. De teelt van tulpen en gladiolen, voorheen de kurk van de lokale economie, maakte grotendeel plaats voor eetbare producten. In het omvangrijke gebouwencomplex van de bloembollenveiling heerste daardoor een ongewenste rust.[23]

Na de oorlog kwam de bloembollenproductie weer snel op peil en maakte deze herstel en een verdere groei door. In 1964 verrezen achter de tweelinghal uit 1928 een grote hal en twee kleinere met gebogen daken, waardoor de ruimte nog eens aanzienlijk uitbreidde. In het begin van de jaren zestig vond er nauwelijks aanvoer per schuit meer plaats. De vaart voor de loodsen uit 1928 en 1930 ging daarom eind jaren vijftig dicht. In 1977 verrezen er enorme koel- en draagcellen aan de achterzijde van het terrein, een iriskokerij en een kantine.[24] Het veilingbedrijf ging uiteindelijk op in de Coöperatieve Nederlandse Bloembollencentrale (CNB). Binnen dit bedrijf maakten veilingen plaats voor andere vormen van bemiddeling. Het bedrijf in Bovenkarspel biedt vooral verwerking en geconditioneerde opslag van bollen en biedt

Afb. 2. Het interieur van de hal uit 1930 kort na de opening. Foto Westfries Archief, Hoorn.

tal van andere diensten. Het bedrijfsterrein beslaat heden een oppervlakte van twaalf hectare, waarvan de loodsen uit 1928 en 1930 nog deel uitmaken.

Tentoonstellingen en Flora's

De Bloemenkwekers stelden vanaf omstreeks 1900 hun bloemen gezamenlijk ten toon. Zo hield de Vereeniging van Bloembollenkweekers Onderling Belang, gevestigd te Grootebroek op 30 april en 1 en 2 mei zijn zesde tentoonstelling van afgesneden bloemen in Het Roode Hert te Bovenkarspel.[25] De lokale pers was laaiend enthousiast: 'De zesde Jaarlijksche Tentoonstelling van afgesneden bloemen, gehouden door de vereeniging van bloembollenkweekers, Onderling Belang, gevestigd te Grootebroek, behoort weer tot het verleden. [...]Het deed mij daarom ontzettend veel genoegen, dat de Burgemeester van Bovenkarspel wel zoo goed wilde zijn de ten-

toonstelling te openen. Hij, ofschoon vreemdeling zijnde, heeft daarmede getoond, dat hij alles wil doen om de welvaart van onze Streek te bevorderen. Daarom een woord van hulde aan den heer Coenegracht. Dat hij leve! Door het gure voorjaarsweer konden de verschillende variëteiten niet zoo tot haar recht komen, als 't geval geweest zou zijn onder betere omstandigheden. Toch was er veel schoons te genieten, waartoe bijzonder veel heeft bijgedragen de schoone inzending van den heer van Kleeff te Grootebroek. Inzenders en regelingscommissie verdienen alle lof. Een woord van dank komt ook toe aan de hr. Berkhout, eigenaar van 't Roode Hert te Bovenkarspel en 't Harmoniegezelschap van Oosterdijk, dat de tentoonstelling met zijne muziek opluisterde. Ofschoon 't weer lang niet meewerkte, werd de tentoonstelling, zooals zij verdiende, met een flink bezoek vereerd. Door dergelijke ondernemingen bevordert men op gepaste wijze het vreemdelingenverkeer. Wij kunnen dat natuurljjk slechts op bescheiden voet doen. In Hoorn zal 't op vrij wat grooter schaal plaats vinden, als men ten minste het programma gelooven mag.' De tentoonstellingen werden afwisselend gehouden in De gekroonde Zwaan of Het Wapen van Grootebroek in Grootebroek en Het Roode Hert in Bovenkarspel.

In 1929 besloten drie grote bloembollenkwekersverenigingen in Nederland een gezamenlijke vaktentoonstelling te organiseren, waarvan West-Friesland een van de afdelingen vormde. Kennisuitwisseling tussen de kwekers en prijzen voor de beste bloemen stonden centraal. De eerste Flora vond plaats in 1933. Na de oorlog, vanaf 1947, speelde de Flora zich af in de uitgestrekte veilinghallen in Bovenkarspel.[26] De Flora groeide uit tot een groot evenement, met stamboekvee, een huishoudbeurs, modeshows en muziekoptredens, met soms meer dan 100.000 bezoekers. Speciaal voor de Westfriese Flora werd in 1963 station Bovenkarspel Flora geopend. In 1999 kwamen door besmetting met de veteranenziekte na een bezoek aan de tentoonstelling 32 mensen om het leven en werden 206 ernstig personen ziek. Vanwege de legionellaramp ging de tentoonstelling in 2000 niet door. Vanaf 2002 werd de tentoonstelling georganiseerd onder de naam Holland Flowers Festival. Vanaf 2004 verhuisde de tentoonstelling naar elders, omdat de veilinghallen van bedrijfsmatige opvolger van Bloembollenveiling West Friesland, de CNB, hiervoor niet langer beschikbaar waren. De bollencultuur als belangrijk exportproduct kent tot op heden een uitgebreide infrastructuur van kennisinstellingen en andere ondersteuning.

De hallen uit 1928 en 1930

De hallen uit 1928 en 1930 bestaan uit een stalen constructie met een bakstenen wandafdichting. De uiterst doelmatig gebouwde hallen uit 1928 hebben nog elk een gevel met een traditionele puntvorm en zadeldaken. De veel bredere en diepere hal uit 1930 bezit een dak met een veel flauwere helling met daarin zeven lichtsleuven in het dak over bijna de volle breedte en een betrekkelijk gering aantal tussensteunen. De hal imponeert door zijn weidsheid. De voorgevel volgt de daklijn met geometrisch metselwerk in een donkere baksteen, afgewisseld met vier verticale, boven de dakrand uitstekende elementen met een geometrisch patroon. Boven het middelste gedeelte boven de doorgang staat een eenvoudige bekroning met siermetselwerk. Dit alles in een eenvoudige variant van de Art-Deco. In de middenas staat nog het jaartal 1930. De aanduiding West-Friesland daaronder is verdwenen, vermoedelijk bij de vergroting van de centrale doorgang, die nu geschikt is voor vrachtauto's, terwijl deze aanvankelijk voor lage platbodems diende, die hier binnen voeren. De vaart langs de voorgevel is gedempt. De vroegere vensters zijn allemaal dichtgezet. Deze hallen verrezen op het vooroorlogse hoogtepunt van de bloembollenhandel in

Afb. 3. Links de hal uit 1930, rechts de hallen uit 1928. Foto auteurs.

West-Friesland, achter het nog bestaande café Het Roode Hert, waar die handel ooit aanving.

Conclusie

De tweelinghal uit 1928 en de hal uit 1930 vormen door hun imponerende omvang een uitgestrekte gevelwand, die in een oogopslag het verhaal vertelt van de snelle opkomst van de bloembollenteelt in West-Friesland en het daarmee gepaard gaande veilingwezen. Gezien het belang voor de geschiedenis van West-Friesland verdienen deze hallen een vorm van bescherming, waarbij tenminste de indrukwekkende gevelwand behouden blijft.

Noten

1 Tom Lodewijk (samensteller), *Goud op Klei. Gedenkboek ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Bloembollenveiling Vereniging West-Friesland* 1969, 44, 432.
2 *Enkhuizer Courant* (*EC*), 17 mei 1905, p. 2.
3 *EC*, 4 mei 1906, p. 2.
4 *EC*, 20 juli 1918, p. 6.
5 *EC*, 20 juli 1918, p. 7.
6 *EC*, 22 augustus 1918, p. 3.
7 *EC*, 6 mei 1918, p. 2.
8 *EC*, 17 juli 1919, 31 juli 1919, 21 augustus 1919.
9 *EC*, 3 februari 1920, p. 1.
10 *EC*, 29 juli 1920, p. 2.
11 *EC*, 15 augustus 1918, p. 4.
12 *EC*, 22 december 1872, p. 4
13 *EC*, 14 oktober 1908, p. 2.
14 M. Timmer, *Bloembollen*, Westfriese Historische Reeks 1: Hoorn 2000, 57.
15 *De Nieuwe Courant. Goedkoop Nieuws- en Advertentieblad voor West-Friesland*, 5 augustus 1925, p.1.
16*; De Telegraaf*, 25 juli 1929.
17 *Algemeen Handelsblad*, 7 januari 1944.
18 *Delftsche courant*, 10 augustus 1931.
19 *Het volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, 13 november 1931; Delftsche courant, 19 november 1931.
20 *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant*, 5 april 1933; Delftsche courant, 30 juni 1933*; De Medemblikker Courant*, 7 augustus 1933, p. 7.
21 *De Maasbode*, 26 september 1940.
22 *Dagblad voor Noord-Holland. Westfriesche editie*, 15 juni 1942, p. 1.
23 *Dagblad voor Noord-Holland. Westfriesche editie*, 28 januari 1943, p. 1.
24 Westfries Archief, Hoorn, 1795_BD Gemeente Bovenkarspel, bouwvergunningen 1939-1978: 1922, Bovenkarspel, Veilingweg 1, Plaatsen van een kantine met aanverwante ruimten in de veilinghal van de C.N.B., 10-10-1977; 1923 Bovenkarspel, Veilingweg 1, Plaatsen van 5 stuks droog/koelcellen, 20-03-1978; 1924, Bovenkarspel, Veilingweg 1, Plaatsen van een irissenkokerij, 13-03-1978.
25 *EC*, 19 april 1905, p. 3; *EC*, 23 april 1905, p. 5.
26 'Onder de Keizerskroon: Bollen uit de klei', *NRC Handelsblad, 22 februari 1983.*

Secretarieel jaarverslag Cuypersgenootschap 2017

Dit jaarverslag is een gecombineerd verslag over het jaar 2017 van de Vereniging en Stichting Cuypersgenootschap. Vereniging en stichting zijn twee afzonderlijke organen met afzonderlijke statuten, die wat betreft hun doelstelling nauw met elkaar zijn verbonden.

Ledenwerving/toekomst Cuypersgenootschap

Naar aanleiding van een bijeenkomst 'De kerk in het midden; Hoe je met verhalen kerkelijk erfgoed helpt' in de Sint Laurentiuskerk van Alkmaar op 12 mei 2016, zijn er contacten ontstaan met platform *If then is now*. Zij kunnen ons helpen om via de sociale media ons ledenaantal weer op peil te brengen. Op voorstel van ons erelid Bernadette van Hellenberg Hubar en Menno Heling van *If then is now* vond in februari 2017 een bijeenkomst plaats met het bestuur over de uitgangspunten voor gebruik van internet en sociale media. Dit resulteerde in de opdracht aan beiden voor de uitvoering van een probleemanalyse ledenwerving, met suggesties voor transitie met in kaart brengen van fondsen. In 2018 kwam de analyse gereed.

Ledenadministratie

Op 31 december 2017 waren er 319 leden, één meer dan een jaar eerder. De aanmeldingen en opzeggingen hielden elkaar in evenwicht. Daarnaast is nog steeds een zorgelijke ontwikkeling dat een groot aantal leden gemaand moet worden om hun contributie te voldoen.

Bestuurssamenstelling

Op 31 december 2017 bestaan de besturen van de Vereniging Cuypersgenootschap en Stichting Cuypersgenootschap uit: prof. dr. Vladimir Stissi (voorzitter), Leo Dubbelaar (secretaris), drs. Jan Dekkers (penningmeester), drs. David Mulder (tweede secretaris; redacteur Cuypersbulletin) en mr. Marcel Richter. Marc Stegeman verzorgt de ledenadministratie, maar is geen bestuurslid.

Werkgroep Amsterdam

De behoudsacties in Amsterdam en directe omgeving worden geleid door een actieve werkgroep met een eigen voorzitter (David Mulder) en secretaris (Edzard Lisser). Het bestuur blijft verantwoordelijk voor de activiteiten van de werkgroep.

- Het verzoek (2016) om de winkels Ferdinand Bolstraat 28-30 aan te wijzen tot gemeentelijk monument is definitief afgewezen.
- In samenwerking met erfgoedvereniging Bond Heemschut is actie gevoerd voor herplaatsing van de glas-in-loodramen van kunstenaar Matthieu Wiegman uit de gesloopte Valeriuskliniek aan het Valeriusplein. Na onderzoek bleek een groot deel van het hoofdraam verdwenen. Het restant wordt na restauratie herplaatst in de nieuwbouw, evenals het kleinere nevenraam.
- De werkgroep heeft zich sterk gemaakt voor plaatsing van het Van Gool-complex in Noord op de gemeentelijke monumentenlijst. Eind 2017 leek het erop dat het stadsdeel hier eindelijk werk van gaat maken.
- Eerste Jacob van Campenstraat 60-64: dreigende sloop van de pui van nummer 62. Hiertegen is een bezwaarschrift ingediend.

Huisvesting secretariaat

In 2016 is het secretariaat van de vereniging en stichting gevestigd in Zoetermeer, het woonadres van de secretaris. Het postadres (postbus 575, 6800 AN Arnhem) is vanwege de hoge kosten per 1 april 2018 opgeheven. Het woonadres van de secretaris dient dan ook als het postadres van vereniging en stichting. Statutair is de vereniging het Cuypersgenootschap gevestigd in Ohé en Laak, gemeente Maasgouw en de stichting in Linne, gemeente Maasgouw.

Voorjaarsexcursie

Op 16 mei 2017 werd de voorjaarsexcursie gehouden in Twente. Vanaf het NS-station

Hengelo werd eerst een bezoek gebracht aan rijksmonument Buitenplaats De Hulst (Karel Muller, 1916). Door de bewoner zijn we hartelijk ontvangen met koffie en een lekkere Twentse lekkernij. Vervolgens werd in Oldenzaal de ondertussen gesloten Drieëenheidskerk (1929-1930, Wolter te Riele) bezocht met deskundige uitleg van Herman Wesselink. Voor de kerk heeft het Cuypersgenootschap de gemeentelijke monumentenstatus aangevraagd. In restaurant Christoffel's vond de lunch en Algemene Ledenvergadering (ALV) plaats. Vervolgens werd de Oldenzaalse Plechelmusbasiliek bezocht, waarbij de restauratie van Jos. Cuypers centraal stond. Lies Koster gaf deskundige uitleg. Na de Losserse Steenfabriek De Werklust, die helaas niet bezocht kon worden, werd het rijksmonument Textielfabriek Van Heek te Losser aangedaan. In het ketelhuis huist tegenwoordig een kringloopwinkel. De terugweg naar Hengelo voerde langs de experimentele woonwijk Kasbah (Piet Blom, 1971-1973). Via het vervallen Badhuis en Tuindorp 't-Lansink bereikten we Hengelo NS. Aan de geslaagde excursie namen 31 mensen deel. Dank aan Lies Koster voor het organiseren ervan.

Najaarsexcursie

Op 28 oktober 2017 werd de najaarsexcursie gehouden in Rotterdam. Het eerste object van de dag betrof de Remonstrantse kerk (H. Evers & J.P. Stok Wzn, 1895-1897) aan het Museumpark. Het interieur onderging sinds de bouw nauwelijks wijzigingen. Daarop volgde een bezoek aan het onlangs gerestaureerde Justus van Effenblok in de wijk Spangen (Michiel Brinkman, 1922), een mijlpaal in de Nederlandse volkshuisvestingsbouw. De lunch vond plaats in het voormalige Scheepvaart- en transportcollege aan de Willem Buytewechstraat 45, een prachtig voorbeeld van naoorlogse architectuur. Daarna gaven Bernadette van Hellenberg Hubar en Jojanneke Post toelichting op de uitmonstering van de kalot van de apsis van de HH. Laurentius- en Elisabethkathedraal aan de Mathenesserlaan aan. Deze schilderingen van Kees Dunselman uit 1929 worden grotendeels gereconstrueerd. Door een ongelukkige val in de kathedraal van een van de deelnemers aan de excursie ging de aangekondigde ALV niet door. Met Jan Verhaar, die zijn heup brak, gaat het naar omstandigheden weer goed. Tot slot gaf Lydia Lansink een rondleiding door het oude Delfshaven, waar een bezoek kon worden gebracht aan herbestemde De Fabriek (vh. Roeloffs' textielstomerij en -ververij) aan de Mathenesserdijk en enkele bijzondere gebouwen. De excursie met 40 deelnemers eindigde bij Rotterdam CS. Dank aan Lydia Lansink en Norman Vervat voor de organisatie.

Excursie Werkgroep Amsterdam

Op 5 mei 2017 werd een excursie georganiseerd naar de Evangelisch-Lutherse Maarten Lutherkerk, Dintelstraat 134 te Amsterdam, die op verzoek van het Cuypersgenootschap, is aangewezen als gemeentelijk monument. Dominee Andreas Wöhle leidde ons rond. Jasmin Sporer wandelde met ons rond in het Amstelhofcomplex ten zuiden van de President Kennedylaan. Het complex Airey-woningen van architect J.F. Berghoef uit 1952 is recent op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

Publicaties

In het verslagjaar zijn vier Cuypersbulletins verschenen. De bulletins zullen binnenkort worden geplaatst op de website. Er verscheen geen jaarboek.

Algemene ledenvergaderingen

Op 16 mei 2017 werd de ALV gehouden in restaurant Christoffel's, Deurningerstraat 27 te Oldenzaal. In de vergadering werd de jaarrekening 2016 vastgesteld.
De op 28 oktober 2017 aangekondigde ALV in de Rotterdamse HH. Laurentius- en Elisabethkathedraal ging niet door vanwege een ongeval. De begroting 2018 zal formeel in de vergadering van 21 april 2018 worden vastgesteld.

Het financieel jaarverslag 2017 van de penningmeester verschijnt op de website.

Website/sociale media

Een groot aantal gegevens op de website zijn verouderd en een aantal zaken ontbreken nog. Door gebrek aan mankracht is er nog geen begin gemaakt aan de aangekondigde actualisering van de site. Verder wordt nog nagedacht over de inzet van de sociale media. Er is reeds een aparte twitteraccount 'Cuypersgenoten', waar korte tweets verschijnen. Reeds vermeld zijn de contacten die zijn ontstaan met platform *If then is now* voor het gebruik van sociale media. Er zijn gesprekken over het opnemen van onze website en het kerkenproject RK-kerken 1853-1970 als onderdeel van het platform. Dat kan helpen om via de sociale media ons genootschap te promoten, met name onder jongeren.

Deelname in werk- klankbordgroepen

In het verenigingsjaar heeft het genootschap deelgenomen in gemeentelijke werk- en klankbordgroepen en commissies voor bijvoorbeeld uitbreiding van gemeentelijke monumentenlijsten, monumenten- c.q. erfgoedbeleid. In de gemeenten Amsterdam, Hilversum, Bloemendaal, Alphen aan den Rijn, Katwijk, Leiden, Wassenaar, Voorschoten, Rotterdam, Tilburg, Almelo en Zutphen vaardigde het Cuypersgenootschap vertegenwoordigers namens het bestuur af.

Behoudsacties

De meeste behoudsacties zijn georganiseerd in samenwerking met lokale behoudsorganisaties en erfgoedvereniging Bond Heemschut. Een compleet overzicht en beschrijving van de acties staan in een bijlage, die op de website verschijnt als onderdeel van het verslag. De behoudsacties buiten Amsterdam, met uitzondering van Alphen aan den Rijn, worden geleid en gecoördineerd door de secretaris, bijgestaan door actief vrijwilliger Norman Vervat. Dankzij hem kunnen we een groot aantal behoudsacties voor bedreigd erfgoed oppakken.

Dieptepunten in 2017

De halvering door sloop van de RK-kerk te Halfweg (gem. Haarlemmerliede).
De poging om de verwaarloosde Villa de Pasch in Wassenaar (architect Wegerif) te bevorderen van beeldbepalend naar een gemeentelijk monument door een rechtelijke uitspraak mislukte.
Plannen voor hoogbouw op het beschermde Hengelose Badhuis zijn goedgekeurd.
Gemeenteraad van Son en Breugel besluit tot sloop van de Petruskerk van Son.
Mislukte procedure bij de rechtbank om monumenten in Leusden te beschermen zonder toestemming van de eigenaar.
Doordat de gemeente Leeuwarden onze monumentenaanvraag zoek maakte, kon het belangrijke 19e-eeuwse interieur van de Nederlands-hervormde kerk van Irnsum/Jirnsum niet behouden blijven. De bouwaanvraag voor een tranformatie was reeds in behandeling.
Station NS Bovenkarspel-Grootebroek wordt geen monument, doordat de gemeente Stede Broec na herhaaldelijk aandringen van de rechtbank haar aanwijsbeleid toch motiveerde.
Het door sloop bedreigde Calandlyceum te Rotterdam wordt definitief geen monument.
Het vm. Raadhuis van Kropholler te Wanssum kan helaas niet behouden blijven vanwege waterveiligheid.
Sloop van de IJsselcentrale Harculo bij Zwolle (m.u.v. dienstengebouw) na vergeefse pogingen tot bescherming.
Gemeenteraad van Delft besluit tot vrijwel volledige sloop van de Pastoor van Arskerk.
Het Stadskantoor van Tilburg krijgt geen bescherming, maar blijft behouden.
Gemeente Alphen aan den Rijn besluit tot sloop van de Salvatorikerk en maakt een valse start met het nieuwe erfgoedbeleid.
Het belangrijke neogotische interieur van de Paterskerk te Eindhoven ondergaat wijzigingen bij de inrichting tot ceremoniehuis van een uitvaartmaatschappij. Het hoogaltaar wordt verplaatst. Door o.a. zienswijzen van Cuypersgenootschap en Heemschut blijven preekstoel en

orgel op hun plaats en blijven de uitgebouwde biechtstoelen behouden.

Hoogtepunten in 2017

Het NS-station te Den Helder is van sloop gered.
Het raadhuis van Waalre is na geruchtmakende brand in oude luister hersteld.
Villa Allegonda te Katwijk aan Zee onderging een restauratie waarbij toevoegingen uit de jaren vijftig zijn verwijderd.
De volgende panden kregen bescherming als gemeentelijk monument: Zoölogisch laboratorium te Haren (Gn), de Herv. Kerk de Irnsum/Jirnsum (redding van het monumentale interieur kwam te laat), Wederopbouwpanden Enschede (na rechtelijke uitspraak), de zogenaamde Muur van Mussert in Lunteren (aanvraag gem. monumentenstatus is opgestart na sloopmelding), de Sint-Jozefkerk te Heelsum, Wederopbouwpanden te Utrecht, vier objecten in Rhenen waaronder de Gedachteniskerk H. Cunera, de houten chalet-woning Nieuwe 's-Gravelandseweg 75 te Bussum, de Sint-Urbanuskerk met pastorie te Duivendrecht, Fabriek Allan & Co./Remise RET te Rotterdam (opstallen zijn verplaatst naar Goes), Koni-kantoorpand te Oud-Beijerland (afvoer van monumentenlijst ongedaan gemaakt), Sint-Antonius-van-Paduakerk te Waalwijk (alleen glaswand; bezwaarprocedure omdat niet de hele kerk is beschermd).
De Christus-Koningkerk te Heerlen-Vrieheide krijgt de status van rijksmonument.
Een aantal onderdelen van het interieur van het rijksmonument Heuvelring 100 te Tilburg blijft behouden, nadat zienswijzen zijn ingediend tegen de omgevingsvergunning.
Het erfgoedbeleid van Meppel (Erfgoedverordening), Utrecht (wederopbouwpanden) Ouder-Amstel, Alkmaar (gemeentelijke monumentenlijst Schermer), Teylingen (bescherming beeldbepalende panden) en Gorinchem (start gemeentelijke monumentenlijst) is in positieve zin bijgesteld.

Beschermingsvoorstellen

Gemeentelijke bescherming is aangevraagd voor de volgende panden: RK-Sint Nicolaaskerk te Haren (Gn), RK-Antonius Abtkerk te Malden, Herv. Kerk te Ochten, Beeld Jan van Nassau op het Domplein te Utrecht, 191 woningen Griffensteijn te Zeist (voorgenomen afvoer als gemeentelijk monument), Kolonel Palmkazerne te Bussum, Rietveldhuizen te Reeuwijk-Brug, Chr. Opleidingsschool met gymzaal te Katwijk aan Zee, Rijksmonument Watertoren te Naaldwijk (zienswijzen tegen hoogbouw aan de toren), drie monumenten in Willemstad en Klundert en vijf panden in Kerkrade. Op dit moment is nog niet duidelijk of de gemeenten deze beschermingsvoorstellen gaan honoreren.

Ingebrekestellingen bij niet tijdig beslissen.

Per 1 oktober 2009 is er een paragraaf opgenomen in de Algemene Wet Bestuursrecht, waardoor belanghebbenden bij niet-tijdig beslissen, een bestuursorgaan in gebreke kunnen stellen en uiteindelijk een dwangsom van maximaal € 1.260 kunnen verbeuren.
In 2017 zijn zestien gemeenten door het Cuypersgenootschap in gebreke gesteld. Voor een aantal gemeenten is op verzoek uitstel verleend. Twee gemeenten hebben de ingebrekestelling niet geaccepteerd, maar het ingediende bezwaar werd ongegrond verklaard. Op acht gemeenten zijn dwangsommen verbeurd verklaard.

Zoetermeer, 1 mei 2018. Leo Dubbelaar, secretaris

Rectificatie

In Cuypersbulletin 2018-1 is tot onze grote spijt helaas een storende fout geslopen: auteur van het signalement van de twee boeken over Ed. Cuypers is **Bert Gerlagh** (i.p.v. Gerlach)!

Oproep tot betaling contributie 2018

Het bestuur van het Cuypersgenootschap verzoekt de leden die hun contributie voor 2018 nog niet voldaan hebben dit zo spoedig mogelijk alsnog te doen. Betaling van de contributie bij voorkeur onder vermelding van het lidnummer (zie envelop Cuypersbulletin) en onder vermelding van 'Contributie 2018', op IBAN-rekening NL26INGB000483002 t.n.v. Cuypersgenootschap te Druten.